

Abay'ın çocukluğunda yazdığı şiirleri fazla değildir. Abay, mizahî muhtevalı yazdığı şiirlerini çocukluğunda başladı. On iki yaşında bir yolcu kadına yazdığı şiir buna delildir. Ne yazık ki, onun çocukluğunda yazdığı şiirleri günümüze kadar ulaşmadı. Yaşı otuzu geçtikten sonra Abay şiir yazmaya başlamıştır. Onun eserleri daha çok gençlere hitaben kaleme alınmıştır. O, gençleri okumaya, çalışmaya, kültüre davet eder. Abay'ın bu konuda yazdığı bir çok şiirleri vardır. Bunlardan bir kısmı, “Gılım Tappay Maktanba” (Bilgisizsen Övünme), “Jasımda Gılım Bar Dep Eskermedim” (Gençliğimde İlme Gönül Vermedim), “İnternatta Okıp Jür” (Yatılı Okulda Okuyor) şiirleridir. 1884-1885 yılları arasında “Jasımda Gılım bar dep eskermedim” (Gençliğimde ilme gönül vermedim) “Kaktağan Ak Kümüstey Ken Mandaylı” (Gümüşle Kaplanmış Geniş Alınlı) gibi şiirlerini yazmıştır.

Abay'ın şairlikte olgunluk dönemi 1886 yılında başlar ve bu dönemde 16-17 kadar şiir yazar. Abay'ın çalışan kesimin çıkarlarını koruyan bazı şiirleri de bulunmaktadır. Abay, “Kalın Elim, Kazağım, Kayran Jurtım” (Büyük Halkım, Kazağım, Sevdiğim Yurdum) şiirinde Kazak halkının o dönemdeki durumundan duyduğu üzüntüyü dile getirir. “Sabırsız, Arsız, Erinşek” (Sabırsız, Arsız, Tembel) şiirinde ise, toplumdaki tembel, üçkâğıtçı, kurnaz insanları tenkit eder.

Kazak tarihi, edebiyatı ve lehçesinin savunucusu olan Abay, bunu şiir ve düzyazılarında açıkça gösterir. O, millî kültürle beslenir. Arap ve Fars kaynaklarını, Rus ve Batı edebiyatını yakından tanır. Doğu ve Batı kaynaklarından en iyi şekilde yararlanarak bunlardan aldığı unsurları Kazak kültürü içinde eritir. Bir yönüyle de modern Kazak edebiyatının ilk kurucusu olur.

Abay, varlığıyla Kazak edebiyatına yeni ve gür bir ses kazandırır. O, Kazak şiirine konu, dil, üslup ve yapı bakımından yenilikler getirmiştir. Abay'a gelinceye kadar Kazak şiirinde biçim yönünden sadece hece vezni kullanılmıştır. Bunlar 7-8'li, 11'li veya hecenin değişik ölçülerinde kaleme almış dörtlüklerin karışık kullanıldığı şiirler olmuştur. Abay konu ve temada olduğu gibi Kazak şiirine biçim yönünden de yenilikler getirir. 5, 6(3+3), 8(5+3) veya ilk iki mısrası 5'er, üçüncü mısrası 8, dördüncü ve beşincisi 5'er, altıncısı 8 heceli şekilde karışık hecelerin kullanıldığı bir şiir biçimi kullanır. Buna “sekiz ayak” veya “altı ayak” adını verir. Şiirde dörtlüklerin egemenliğini kırar, yeni biçimler dener. Mısralar arasındaki kafiyelerde yenilikler yapar.

Abay, Rusların ünlü şair yazarlarının eserlerini Kazak Türkçesine çevirmiş ve kendi toplumuna tanıtmıştır. O, özellikle Lermontov'un, Puşkin'in şiirlerini, Krylov'un masallarını çevirmiştir.

Abay, kendi şiirlerinde ileri sürdüğü düşüncelerini düzyazılarında da işlemeye devam eder. Onun yaklaşık elli kadar düzyazısı bulunmaktadır. Onların hacmi kısa, fakat manası derin, atasözü hikâye şeklinde yazılmıştır. Düzyazılarında o, öğüt, nasihat verir; toplumu çalışmaya, okumaya davet eder.

Abay aynı zamanda büyük bestecidir. Onun yaptığı besteler halk arasında geniş kapsamda yayılmış ve bugüne kadar söylene gelmektedir. Bu şarkılarının arasında “Ayttım Selem Kalamkas”, “Segiz Ayak”, “Karanğı Tünde Tau kalğıp”, “Amal Jok Kayttım Bildirmey”, “Kor Boldım Canım” gibi şarkıları yer almaktadır.

Abay'ın yazdığı şiirler, ölümünden sonra 1909 yılında kardeşinin oğlu Kekitay tarafından “Abay Ölenderi” (Abay'ın Şiirleri) adıyla Petersburg'ta yayımlanmıştır. Abay, hayattayken sadece kendi vilâyeti Semey'de, şiirleri basıldıktan sonra ise bütün Kazaklar arasında tanınmış ve sevilmiştir.

Abay Kunanbayev, 23 Haziran 1904 yılında vefat eder. Mezarı, doğup büyüdüğü Jidebay bölgesinde bulunmaktadır. Burada onun uzun yıllar yaşadığı evi vardır. Abay'ın müzesi de buradadır.

KAYNAKÇA

- 1.Turlugulov T. Kazak elinin kıskaca tarihi, Rauan yayın evi, Almatı 1998.
- 2.Auezov M. Abay Kunanbayev, Almatı 1995.
- 3.Auezov M. Makalalar, Cibek jolı yayın evi, Almatı 1995.
- 4.Auezov M. Abay Colı, jazuşı yayın evi, Almatı 1995.
- 5.Naurızbay Akbay, Abay colı ensiklopediyası, Arda yayın evi, Almatı 2008.

Dîvânü Lugati't-Türkteki Atasözlerinin Günümüz Açısından Değerlendirilmesi

Ş. Aydoğdu

Süleyman Demirel Üniversitesi

Türkoloji Bölümü
Abulhayır Münire
Süleyman Demirel Üniversitesi
İki Yabancı Dil Bölümü,

Dîvânü Lugati't-Türk adlı eser, Karahanlıca dönemine aittir. Eski Türkçe'yi izleyen Türk yazı dili dönemidir ve XI.-XII. yüzyılları kapsar. Bu dönemin en belirgin özelliği İslam uygarlığı çevresinde gelişmiş olmasıdır. Türk yaşam biçiminde önemli değişimler olmuştur. "Yaklaşık iki yüz yıllık bir zaman dilimine hakim olan Karahanlı Türkçesi, Köktürk ve Uygur Türkçesi'nin tabii bir devamıdır. Nitekim 13. yüzyıldan itibaren gelişen yeni yazı dilleri, Karahanlı Türkçesi'ninevlatları durumundadır"[1].

Karahanlıca, kimilerince OrtaTürkçe'nin ilk yazı dili kimilerince Eski Türkçe döneminin devamı olan bir yazı dili olarak kabul edilmektedir. Kara sözcüğü: kara, millet, halk, ehil, hayvan anlamlarına gelirken, Karahan; büyük, baş han, hanedandan olmayan ve halk içinden yetişmiş devlet başkanı anlamına gelmektedir. İlk Türk sözlüğünün yazarı Kâşgarlı Mahmud, Karahanlı hükümdar sülalesine mensup bir şehzadedir. Kâşgarlı gerek kayıp eseri gerek Divan'daki gramerle ilgili notları dolayısıyla aynı zamanda ilk Türk gramercisidir. Kâşgarlı, Türk ağız ve şive araştırmalarının ilk mütehasısı, yani ilk diyalektologdur. Kaşgarlı yazmaya 1072 yılının ocak sonlarında başlamış ve 10 Şubat 1974 tarihinde bitirmiş olmaktadır. Dîvânü Lugati't-Türk, Bağdat'taki Abbasi Halifesi Muhammedel-Muktedi bi-Emrillah'a takdim edilmiştir. Divan'ın yazıldığı yer de bilinmemektedir.

Divanü Lûgat-it-Türk, Türklük biliminin en önemli yapı taşlarından O, Türk'ün Dîvânı'dır. Türklüğün Dîvânı'dır. Bir ülkenin, bir bilincin ürünüdür. Eser Türk dilini Araplara öğretmek amacıyla yazılmış ve bu sebeple Arap diliyle kaleme alınmıştır. Arapça bir kitap olmakla beraber çok sayıda Türkçe kelime ile Türk halk edebiyatından ve halk dilinden alınmış, çok sayıda şiir örnekleri, Türkçe deyimler ve atasözleri vardır.

Yazılış amacı, Araplara Türkçe'yi öğretmekten çok, Türkçe'nin Arapça ile Koşu atları gibi yarış edebileceğini, Türk dilinin zenginliğini, her duygu ve düşüncüyü anlatmaya elverişli olduğunu ispat etmektir.

"Eser, dil yadigarı olarak kabul edilir. Eserde pek çok folklor ve edebi eser örnekleri vardır. Bunlar XI. asır Türk edebiyatının özelliklerini anlamaya yardım eder. Edebiyatçıların eser hakkında Türk şiirinin küçük antolojisi demeleri bir hakikattir" [2].

Halk Edebiyatı ürünleri halkın önemli değerlerindedir. Bir milletin geçmişine tanıklık etmelerinin yanı sıra, dil özelliklerini de gözler önüne sererler. Türk dil tarihine ışık tutan bu eserlerin en önemlilerinden biri de, şüphesiz, bünyesinde birçok ilki barındıran Dîvânü Lugati't-Türk adlı eserdir.

Mutfak kültürü, yerleşilen merkezler, yaşam tarzı, olaylara bakış açısı, insane ilişkileri vb. birçok konuda bizi bilgilendiren bu eser, içinde barındırdığı estetik, ahlâki, mantık ve ekonomik değerler açısından da önem arzeden bir başyapıttır. Bu başyapıtın içinde yer alan savlar da, geçmişimizi, özümüzü gözler önüne seren ürünlerdir. Bu savların bir kısmı günümüze kadar kendini koruyabilmiş, bir kısmı ise zamana ve değişime yenik düşerek, unutulup gitmiştir. Atasözlerinin bazılarının unutulup gitmesiyle bazı kültürel değerlerimizin ve yüzyıllardır kullanılagelen sözcüklerimizin de kaybolduğunu, atasözlerimizin değişen değer yargılarına göre şekillendiğini farkettilik. Türkler göçebe bir millet oldukları için, diğer milletlerin kültürlerinden etkilenmiş, edebiyatımız ve dilimiz çeşitlilik kazanarak, zenginleşmiştir. Bu zengin kültür özellikleri, doğal olarak atasözlerine de yansımıştır. Ayrıca atasözleri özel bir dile sahiptir. Köylü ile şehirlinin kullandığı dil, sözcükler sosyal yaşantıda farklıyken, atasözleri toplumda sınıf farkı gözetmeksizin kendini ifade edebilmiş ve birlik sağlayabilmiş özlü sözlerdir.

Eğitim ve öğretimde, davranış değişikliğinde, sanatın, edebiyatın, felsefenin büyük rolü vardır. Kendi özünü bilerek yetişen bir nesil daha sağlıklı yetişir, kimlik bunalımı içinde olmaz. Kültürünün farkında olan gençlik de, bu değerli eserleri unutup gitmez ve daha sonra geçmişe yaptıkları yolculuklarda, bizim olanı yeniden keşfetmek yerine, değerlerimize değerler katarlar, edebiyatımızı daha ileri seviyeye taşırlar. Çünkü atasözlerine dikkat edildiğinde, büyük oranda olumlu davranışları ön plana

çıkarmaya amaçladığı görülür.

Dil bir milletin kültürünü, tarihini oluşturan en değerli varlığıdır. Dilin hayat bulduğu halk edebiyatı ürünlerinden biri de atasözleridir. Biz de bir kültür birikimi olan bu atasözlerini, kökeninden ve ulaşabildiğimiz en eski kaynaklardan biri olan, Türk dilinin şaheserlerinden, Dîvânü Lugati't-Türk'ten başladık. Sözlükleri Türkiye Türkçesi'ndeki atasözleri ile ve günümüz Kazakçası ile karşılaştırdık ve birçoğunun hâlâ geçerliliğini, doğrudan veya ufak tefek değişikliklere uğrayarak, korunduğunu gördük.

Bizim amacımız 11 yüzyılda türkler tarafından kullanılmış atasözlerinin günümüzde Türkçe ve Kazakçada hala kullanılmakta olduğunu, dilimizin ne kadar zengin ve köklü olduğunu göstermektir.

Anlamı ve yazılışı aynı olan atasözleri

	Dîvânü Lugati't-Türk teki Sözlükler	Günümüz Türkçesindeki kullanımı	Günümüz Kazakçasındaki kullanımı
1	King ton opramas, kengeşliğ bilg artamas.	Geniş giysi yıpranmaz, danışıklı bilgi bozulmaz	Келісіп пішкен тон келте болмас
2	İki koçğar başı bir aşaçta pışmas	İki koç başı bir tencerede pışmez	Екі қойдың басы бір қазанға сыймас
3	Korkmuş kişiğe koy başı koş Körünür	Korkmuş kişiye koyun başı çift görünür	Қорққанға қос көрінер
4	Öküş sefinç bolsa katıg oxsunur	Çok sevinen, çok ağlar	Көп күлген бір жылар
5	Tag tagka kawuşmas, kişi kişiğe kawuşur.	Dağ dağa kavuşmaz, insan insana Kavuşur	Тау мен тау кездеспейді, адаммен адам кездеседі
6	Uma kelse kut kelir	Misafir kısmeti ile gelir	Қонақ ырысымен келер
7	Yaş ot köymes, yalafar ölmes	Yaş ot yanmaz, elçi ölmez	Елшіге өлім жоқ, өленшіге өкім жоқ
8	Yogurkanda artuk adhak kösülse Üşiyür	Ayağını yorganına göre uzat	Көрпене қарай көсіл
9	Ermegüğe eşik art bolur.	Tembele eşik dağ geçidi olur	Еріншекке табалдырық тау боп көрінер
1	Tikmeğince önmes, tilmegince Bulmas	Ne ekersen onu biçersin	Не ексең соны ораарсын
1	Saçratgudın korkmış kuş kırk yıl ayrı yıgaç üze konmas	Sütten ağızı yanan yoğurdu üfleyerek yer	Ауызы күйген үрлеп ішер
1	Suw içirmesge süt ber	İyiliğe iyilik her kişinin kârı, kötülüğe iyilik er kişinin kârı.	Жамандыққа жамандық әр адамның ісі, жамандыққа жақсылық ер адамның ісі
1	Beş ernğek tüz ermes	Beş parmağın beşi bir değıl	Бес саусақ бірдей емес
1	Kiçikde katıglansa ulgadhu sewnür	Karıncadan ibret al yazdan kışı karşılar	Қыстың қамың жазда ойла
1	Aç ne yemes, tok ne	Aç ne yemez, tok ne	Аш не жемейді, тоқ не

	temes	demez.	демейді
1	Ағылда оғлақ тоғса арықта оты өнер.	Ағылда оғлақ доғса овада оту бiter.	Қой егіз туса бір жусан артық бітеді
1	Көзден ыраса көңгүлден ыеме ырас.	Гөзден ырак олан гөнгүлден де ырак олу	Көзден кеткен көңілден де кетеді
1	Болдақы бузағу өкүз ара белгүлүг	Адам олақ қочук бакысында беллі олу.	Адам болатын бала алысқа қарайды

[3].

Атасөзleri nesiller арасындакi деғер ыарғаларынын ve ortak kabüllerin sürekliliğini göstermeli ачысыдан олдукча өнemlidir. “Kâşgarlı Mahmud tarafından XI. Asırda yazılmış olan Dîvânü Lugati’t-Türk’te bulunan atasözlerinin büyük bir kısmı, hemen bütün Türk dil ve lehçelerinde halen kullanılmaktadır.” [4].

Атасөзlerinin de tıpkı insanoğlu gibi bir ömürleri vardır. Doғarlar, ыaşarlar ve ölürler. Bir atasözü bir dilin bir döneminde yaygın kullanıma sahipken, diğер döneminde ullanımını kaybedebiliyor. Bazı atasözleri деğişikliklere uğрайып, bazıлары aynı şekilde kendini koruyabiliyor. Bazıları ise ne yazık ki, bir dönemde geçerliliğini koruduğı halde asırlara, toplumsal деğişime yenik düşүп, unutulabiliyor.

Атасөзlerinin unutulması, aynı zamanda toplumsal деğerlerin ve bazı kültürel özelliklerin de unutulması anlamına geliyor. Bugün Divan’daki savların bir kısmı günümüzde biçim ve anlamca geçerliliğini korurken, bir kısmı anlam genişlemesi veya anlam daralmasına uğramış olarak karşımıza çıkıyor. Ayrıca, bazılarının kullanımını tamamen yok olmuşken, bazıлары da biçimce aynı, anlamca farklılaşmıştır.

KAYNAKLAR:

1. Hacıeminoğlu, Necmettin. 2000. Karahanlı Türkçesi Grameri. Ankara: TDK Yayınları.
2. Hüseyinov, Gaysa. 1999. “Bir Sistem Olarak Eski Türk Edebiyatı ve Kâşgarlı Mahmud’un Dîvânü Lûgati’t Türk Adlı Eseri”. Dîvânü Lûgati’t-Türk Bilgi Söleni Bildirileri. Ankara: TDK Yayınları. s.s 78-84
3. Kaşgarlı, Mahmud. 1986. Divan-ü Lûgat’it-Türk. Çev. Besim, ATALAY. Ankara: TDK Yayınları, Türk Tarih Kurumu Basımevi.
4. Çelik Savk, Ülkü. 2002. Kırgız Atasözleri. Ankara: TDK Yayınları Ankara Basımevi

AHMET BAYTURSUNOĞLU

Ауелбекова Шынар

Сулейман Демирел университеті

PhD. Аға оқытушы

Сайдешов Султанбек

Экономика факультеті

Қаржы бөлімінің 1 курс студенті

Түйіндеме: Ахмет Байтұрсынұлының өмірі мен шығармашылығына тоқталдық. Әсіресе А.

Байтұрсынұлының қазақ тілі мен әдебиеті саласындағы еңбектерінен тереңірек мағлұмат беруге тырыстық. Сонымен қатар журналистика саласында атқарған қыруар еңбектерінде мақаламызға арқау еттік.

Ahmet Baytursunoğlu 28 (15) Ocak 1873 tarihinde, Torgay bölgesindeki Sarıtübek’te (şimdiki Kostanay Vilayeti, Torgay bölgesi, A. Baytursunoğlu köyünün bulunduğu yer) dünyaya gelmiştir.[1,8] Bazı makalelerde A. Baytursunoğlu’nun doğum tarihi bazen 1870, bazen de 1872 olarak